

Heikki Tulkki, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, kielikeskus, FM, MBA,
heikki.tulkki@jamk.fi

Esko Johnson, Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu, FL,
esko.johnson@cou.fi

Eurooppalaiseen viitekehukseen tukeutuva ammatillisen kieli- ja viestintätaidon kehittäminen

1 Viitekehys ja kielitarpeiden tutkimus kehittämishankkeen innoittajina

Kielten opetussuunnitelmatyössä on viime vuosina sovellettu kielten opetuksen ja oppimisen eurooppalaista viitekehystä. Laajassa, vuosia kestäneessä eurooppalaisessa yhteistyössä laadittu viitekehysdokumentti (tästä lähtien Viitekehys) esittelee kokonaisvaltaisesti ja läpinäkyvästi vieraan kielen oppimisen, opettamisen ja arvioinnin olennaiset yhteiset tavoitteet ja keskeiset käsitteet. Näin se tarjoaa yhteisen pohjan kielikurssien, opinto-ohjelmien, opetussuunnitelmaperusteiden, tutkintojen ja oppimateriaalien laadintaan.

Viitekehys näkee vieraan kielen käyttäjän/oppijan yhteisöjensä jäsenenä, joka käyttää vierasta kieltä tilanteissa eli toimintaympäristön, kielellisten tehtävien ja vuorovaikutuksen määrittelemissä olosuhteissa. Kielelliset toiminnot muodostavat osan laajempaa sosiaalista ja kulttuurista kontekstia, joka viime kädessä antaa toiminnoille täyden merkityksen. Viitekehyksessä kielitaito eli kieli- ja viestintävalmiudet jaetaan suoritusastojensa osalta kolmeen pääkategoriaan: perustasoon sekä itsenäisen ja taitavan kielenkäyttäjän tasoihin. Kukin näistä kolmesta osaamistasosta jaetaan yleisesti kahteen, joskus jopa useampaankin alakategoriaan.

Viitekehys keskittyy lähinnä yleiskielen tarpeisiin. Siksi se tarjoaa varsin rajoitetusti malleja tai näkökulmia vieraan kielen käyttöön ammatillisilla aloilla, joilla on kuitenkin lisääntyvä kielen ja viestinnän tarve. Käytäntö ja tutkimusennusteet ovat osoittaneet, että yritykset ja muut työelämäorganisaatiot toimivat voimakkaasti kansainvälistyvässä maailmassa. Yhä useammalle ammattilaiselle on tärkeää kyetä ilmaisemaan itseään tehokkaasti tässä toimintaympäristössä. Kun kieltenopetukseen osoitettuja resursseja varsin paradoksaalisesti on karsittu, tulee kielikurssien ja opetussuunnitelmien olla entistä tarvelähtöisemmin suunniteltuja ja muutoinkin tarkemmin kohdennettuja. Myös yritysten kielikoulutuksilla tulisi olla selkeämpi kohdennus. Haasteelliseksi asian tekee sekin, että kielellisen sisällön lisäksi myös kulttuurienvälisen viestinnän näkökulma tulisi liittää kieltenopetukseen. (Ks. myös Huhta, Johnson, Lax & Hantula 2006.)

Viime vuosikymmenten aikana ammattikielen ja -viestinnän merkitys on korostunut. On esitelty teorioita ja tutkimustuloksia siitä, miten ammattikieli ja -viestintä pitäisi ottaa huomioon toisen asteen ammatillisessa ja korkeakoulujen kieltenopetuksessa, mutta näyttäisi että tähän ongelma-

alueeseen liittyvä tutkimus ei ole ollut kovin laajaa eikä se siten ole kovin merkittävästi vaikuttanut kieliopintojen suunnitteluun ja toteutukseen. Lisäksi Viitekehysten käyttöönotto ja kielten opetussuunnitelmien linkittäminen Viitekehysten tavoitetasoihin edellyttävät uutta lähestymistapaa. Ammatillisessa kielenopiskelussa tämä tarkoittaa Viitekehysten ja työelämätarpeiden yhdistämistä.

Tämän artikkelin tarkoitus on kuvata lyhyesti kansainvälisen Leonardo-hankkeen "A Common European Framework of Reference for Professional Language and Communication Competencies" prosessia ja tuloksia. Jäljempänä hankkeeseen viitataan sen lyhytnimellä CEF Professional. Hankkeen päätavoitteita oli siis yhdistää Viitekehys ja työelämän tarpeet ammatillisen kielenopetuksen kehittämisessä.

CEF Professional -hanke alkoi 1.10.2005 ja päättyi 30.11.2007. Jyväskylän ammattikorkeakoulu toimi hankkeen hallinnollisena koordinaattorina, kun taas sisällön koordinointi oli Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian vastuulla. Mukana oli kymmenen yhteistyökumppania, jotka edustavat kuutta EU-maata: Suomi, Alankomaat, Unkari, Bulgaria, Saksa ja Puola. Yhteistyökumppanit toimivat sekä toisen asteen ammatillisessa että korkeakoulujen kielenopetuksessa. Lisäksi mukana oli eurooppalainen kieliauditointiyhdistys EAPLA ja kaksi yksityistä konsulttiyritystä. Kaikilla yhteistyöoppilaitoksilla on vuosien kokemus ammatillisesti suuntautuneesta kielenopetuksesta ja sen kehittämisestä.

Projektin juuret ovat Suomessa. Tutkimustulokset työelämän tarvekartoituksista (esim. Prolang-tutkimus, ks. Huhta 1999), jotka ovat tuottaneet arvokasta alakohtaista tietoa kieli- ja viestintätarpeista, ovat toki siirtyneet ammatillisen toisen asteen ja korkeakoulutuksen opetussuunnitteluun. Kielikurssit ja opetussuunnitelmien sisällöt näyttäisivät verrattain usein kuitenkin määräytyvän kielten ammattilaisten tai oppilaitoksen kurssisuunnittelusta vastaavien omien näkemysten ja intuioiden pohjalta; toisin sanoen kieliopintojen suunnitteluun siirtyy valitettavan harvoin ajankuvaista tutkittua tietoa. Lisäksi kielenopettajilla on harvoin ammatillisilla erityisaloilla suoritettuja harjoittelu- tai työelämäjaksoja tai opettamansa alan koulutusta, eikä heiltä tavallisesti edellytetä henkilökohtaisia kontakteja alan yrityksiin ja muihin työelämäorganisaatioihin. Tämän vuoksi kurssisisällöt saattavat perustua käsityksiin, jotka eivät välttämättä vastaa kovin hyvin ajankuvaisia työelämävaatimuksia ja ammatillisia kielitarpeita. Ilman tarkkaa tietoa näistä kielenopetuksesta on vaikea suunnitella niin, että se tarjoaisi opiskelijoille luotettavan pohjan rakentaa omaa kieli- ja viestintätaitoaan.

Leonardo da Vinci -projektina toteutetun CEF Professional - hankkeen ensisijaisena päämääränä oli palvella ammatillisesti suuntautuneen kielenopetuksen suunnittelua ja toteuttamista. Tarkoitus oli käynnistää prosessi, jossa kielikurssien suunnittelu ja toteutus vastaisivat entistä paremmin ammatillisten asiantuntijoiden kielitarpeita heidän omilla ammattialoillaan. Näin saatu hyöty olisi siirrettävissä myös työelämässä toteutettaviin kielikursseihin.

Hankkeessa keskityttiin englannin kielitarpeisiin. Kohdeammateiksi valittiin seitsemän ammattia neljältä eri ammattialalta. Valintaperusteena oli ammattialan keskeisyys Euroopassa ja vastaavan koulutusalan rooli hankkeeseen osallistuvien ammatillisen toiseen asteen koulujen ja korkeakoulujen opetuksessa. Nämä ammattialat olivat tekniikka, liiketalous, terveysala ja juridiikka. CEF Professional – hankkeen valmisteluun saatiin hyviä lähtökohtia ammattikorkeakoulujen piirissä tehdystä aikaisemmasta kieltenopetuksen kehitys- ja suunnittelutyöstä (ks. lähemmin Huhta, Johnson, Lax & Hantula 2006).

CEF Professional -hankkeessa oli viisi toiminnallista kokonaisuutta. Nämä olivat (1) tarvekartoitusten tekeminen ja ammatillisten kieliprofiilien (*professional language profiles*) laatiminen valituilta aloilta, (2) profiilien soveltaminen ja pilotointi opetuskokeiluissa, (3) yksityiskohtaisen ohjedokumentin laatiminen siitä, miten kieliprofiileja voidaan käyttää kurssien räätälöinnissä, (4) kahden esimerkkikurssin laatiminen, jotka ottivat lähtökohdaksi hankkeessa tehdyn tarvekartoitustyön tulokset sekä (5) ohjedokumentin soveltaminen kurssien räätälöimiseen. Hankkeessa laaditut kieliprofiilit edustavat sekä ammatillista toista astetta että korkeakouluastetta. Toisin kuin monissa muissa Viitekehysten soveltamishankkeissa, CEF Professional -hankkeessa ei siis keskitytty suoritustasojen tai -kuvausten määrittelyyn. Hankkeen yhteys Viitekehukseen on näiden sijasta sosiokulttuurisella tasolla.

2 Hankkeen eteneminen ja tulokset

Tarvekartoituksia laadittaessa haastateltiin ammatillisia asiantuntijoita, jotka edustivat oman alansa yrityksiä ja muita työelämäorganisaatioita. Samalla käytiin yksityiskohtaisesti läpi kyseisten ammatillisten kieliopintojen suunnitteluun ja toteutukseen liittyvät dokumentit. Tarvekartoitukseen valituilta asiantuntijoilta pyydettiin tietoja kielenkäyttötilanteista ja kysyttiin, missä määrin ja millä tavoin he tarvitsivat vierasta kieltä työssään. Lisäksi selvitettiin, mitä muita kieliä he tarvitsivat englannin ohella. Haastateltavia pyydettiin myös kertomaan sekä työkontekstinsa tyypillisistä että vaativimmista kielenkäyttötilanteista. Nämä tarvekartoitusten tutkimustulokset tulkittiin ja muokattiin ammatillisiksi kieliprofiileiksi, jotka sisältävät monipuolisen valikoiman tietoa kustakin ammatista, sen sosiaalisesta ja kulttuurisesta kontekstista ja työhön liittyvistä kirjallisista ja suullisista diskursseista sekä erilaisista viestintätilanteista. Tekniikan alan profiilit luotiin Bulgariassa ja Suomessa sekä ammatillisen toisen asteen että korkea-asteen koulutukseen. Liiketalouden alan profiilit tehtiin Suomessa (korkeakoulutus) ja Saksassa (toisen asteen ammatillinen koulutus). Suomessa tuotetut hoitoalan profiilit on tarkoitettu vain korkeakoulutuksen tarpeisiin samoin kuin juridiikan profiili, joka laadittiin Puolassa.

Pätevyyden ja luotettavuuden varmistamiseksi profiilit ristiinarvioitiin yhteistyökumppanien kesken, ja samalla niitä paranneltiin, jotta ne kattaisivat laajan eurooppalaisen toimintakentän. Toinen menetelmä profiilien laadun parantamiseksi oli kokeilutyö kurssisuunnittelussa ja toteutuksessa. Jokainen

profiilikokeiluun osallistunut opettaja toimitti koordinaattoreille yksityiskohtaisen raportin profiilien käytettävyydestä omalla kurssillaan.

Päävastuu profiilien soveltamisen ohjedokumentin tuottamisesta annettiin hankkeen sisällöllisen koordinaattorin lisäksi kieliauditointiyhdistykselle ja unkarilaiselle konsulttiyritykselle. Ohjedokumentin tavoitteena on luoda ammattikielen ja -viestinnän piirissä uraansa aloittaville konkreettinen työkalu tehokkaiden ammattilaisiin tarpeisiin suunnattujen räätälöityjen kielikurssien suunnitteluun. Toinen tavoite on tarjota pitempään alalla työskenteleville kielten ammattilaisille toimintamalli opetuksen laadun parantamiseen. Laajemman kattavuuden takaamiseksi ohjedokumentista laadittiin englanninkielisen version lisäksi myös ranskan- ja saksankieliset versiot.

Kolmas ja viimeinen vaihe oli kahden mallikurssin suunnittelu ja toteutus profiilia lähtökohtana käyttäen ohjedokumentin avustuksella. Toinen mallikursseista oli Varsovan yliopistossa suunniteltu juridiikan englannin kurssi (*English for Law*) ja toinen Suomessa toteutettu liiketalouden ammattikorkeakoulun englannin liikeviestinnän kurssi (*Business Communication*). Hankkeen aikarajoitusten vuoksi Puolassa laadittu kurssi rajoittui vain suunnitteluvaiheeseen, sillä ensimmäinen tilaisuus suunnitelman toteutukseen olisi sijoittunut CEF Professional -hankkeen jälkeen. Suomessa mallikurssi pystyttiin kuitenkin kokonaisuudessaan toteuttamaan.

Hankkeen toisena toimintavuotena järjestettiin Suomessa ja Saksassa koulutustilaisuudet kieltenopettajille. Saksassa kohderyhmänä olivat toisen asteen ammatillisen koulutuksen kielten ja viestinnän opettajat, kun taas Suomessa kohderyhmänä olivat sekä ammatillisen toisen asteen että korkeakoulujen kieltenopettajat. Suomen koulutustilaisuuteen saatiin mukaan myös opettajakoulutuksen ja kieltenopettajaksi opiskelevien edustajia. Ideana oli luoda koulutustilaisuuksia varten mallinnus hankeprosessista, jossa tuotetaan samantyyppisiä ammatillisia kieliprofiileja.

CEF Professional -hankkeen tuloksia on saatavilla projektin kotisivuilta www.cefpro.org. Kukin yhteistyöpartneri osallistui aktiivisesti hankkeen tiedotus- ja levitystoimintaan. Hanketta esiteltiin lukuisissa kansallisissa ja kansainvälisissä konferensseissa ja erilaisissa alan julkaisuissa. Artikkeleja ja konferenssimateriaaleja on myös saatavilla kotisivuilta.

Lopuksi haluamme korostaa, etteivät CEF Professional -hankkeen toimintamalli ja sen tulokset rajoitu pelkästään tämän hankkeen kontekstiin. Vaikka kieli- ja viestintätarpeiden tutkimustulokset hankkeeseen valituilta neljältä ammattialalta ja seitsemältä ammatista ovat arvokkaita, kaikkein tärkein ja arvokkain osa hanketta oli kuitenkin uuden tiedon tuottamisprosessi sinänsä. Huolimatta hankkeen rajauksesta prosessimalli on siirrettävissä muiden ammattialojen kielten ja viestinnän opetukseen.

Tällä tavoin se antaa kieltenopettajalle ja opetussuunnittelijalle tehokkaan, toimivan työkalun suunnitella kursseja, jotka valmentavat opiskelijan entistä paremmin tulevaisuuden työelämään.

Kirjallisuus

Huhta, M. 1999. *Language/Communication Skills in Industry and Business. Report for Prolang/Finland.* Helsinki: National Board of Education.

Huhta, M., Johnson, E., Lax, U. & Hantula, S. (toim.) 2006. *Työelämän kieli- ja viestintätaito. Kohti ammatillisen kielen täsmäopetusta.* Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja A. Tutkimukset ja Raportit 8.

Viitekehys 2003. *Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys.* Council of Europe. Helsinki: WSOY.